

УДК 351.858:338.26

В. В. Сиченко, доктор наук з державного управління, завідувач кафедри менеджменту організацій Дніпропетровського державного аграрного університету

ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Оцінено перспективи й можливості підвищення ефективності функціонування системи державної соціальної політики України. Зокрема, вироблено перспективні стратегічні цілі й пріоритети соціальної політики у сферах зайнятості, політики доходів, соціального захисту населення, охорони здоров'я населення, охорони довкілля, формування соціально-культурного середовища, галузевого розвитку соціального обслуговування.

Ключові слова: соціальна політика; стратегія; цілі; соціальне законодавство.

The article estimates prospects and opportunities of increase of efficiency of functioning of the system of state social policy of Ukraine. In particular, produced promising strategic objectives and priorities of social policy in the areas of employment, incomes policy, social protection population, health protection, environmental protection, formation of the social-cultural environment, sector of social services.

Key words: social policy; strategy; objectives; social legislation.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Соціальна спрямованість державної політики забезпечує гідні умови життя, вільний розвиток та безпеку особи. Для виконання цих завдань в Україні актуальна проблема визначення перспектив і можливостей підвищення ефективності функціонування системи державної соціальної політики України у взаємодії органів влади і громадських організацій під час здійснення політики соціальної безпеки. Дуже суттєва роль громадян та їх об'єднань у визначенні пріоритетів і розробці її стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). Напрямок дослідження та його методологія сформовані під впливом наукових праць українських і зарубіжних учених в галузі державного управління, а саме: О. Амосова, В. Бакуменка, П. Брауна, О. Дачія, М. Катца, В. Князева, В. Корженка, М. Корецького, В. Лугового, Н. Нижник, Г. Одинцової, Л. Пала, І. Рудкевич, В. Ребкала, Р. Розенфельда, В. Скуратівського, П. Шевчука, О. Якубовського та ін.

Розв'язанню проблем взаємодії органів державного управління, органів місцевого самоврядування і громадських організацій, дослідженню наукових підходів до методів і форм такого партнерства, методологічним засадам його вдосконалення присвячено праці Ш. Арнштайн, О. Безпалька, М. Братковського, Т. Бутирської, С. Горбунової-Рубан, В. Слагіна, І. Ібрагімової, О. Кіндратець, Д. Коннора, В. Мартиненка, В. Надраги, В. Нікітіна, С. Персі, О. Радченка, О. Сунгурова, Ю. Сурміна, А. Токвіля, Дж. Томаса, О. Хуснутдінова, Н. Черемискіної, В. Черепанова та ін.; розв'язанню проблем гарантування соціальної безпеки – О. Гнатцова, В. Гошовської, Л. Ільчука, Л. Котликоффа, Е. Лібанової, О. Новикової, В. Серебряникова, Л. Томпсона, А. Хлоп'єва та ін.

© В. В. Сиченко, 2013

Механізми державного управління

Водночас за великої кількості ідей, пропозицій та узагальнень, що опрацьовані в науковій літературі з питань державного управління, залишається актуальною проблема розробки дієвих методів, перспектив і можливостей підвищення ефективності функціонування системи державної соціальної політики України.

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання) – визначення перспективних можливостей підвищення ефективності функціонування системи державної соціальної політики України.

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Соціальну політику розуміють і як цілеспрямовану діяльність держави щодо перерозподілу ресурсів серед громадян з метою досягнення благополуччя [1], тобто систему заходів, що здійснюється державою, громадськими організаціями, місцевим самоврядуванням та підприємствами з широкого кола питань, пов'язаних із громадським благополуччям, а також сам процес прийняття рішень. Зазвичай у міжнародній практиці, говорячи про соціальну політику, згадують такі напрямки, як соціальне забезпечення, охорона здоров'я, освіта, житло й зайнятість. Соціальна політика держави завжди, в кожен конкретний період, має свої пріоритети – як напрямок відповідних заходів і дій, орієнтованих на подолання найактуальніших соціальних проблем у цей період суспільного розвитку.

Досягнення реального і значного поліпшення матеріального становища та умов життя громадян має стати базовою метою соціальної політики України. Цього можна досягти через забезпечення ефективної зайнятості населення та підвищення якості і конкурентоспроможності робочої сили. Гарантування конституційних прав громадян у сфері праці, соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я, культури, забезпечення житлом – ось базовий чинник розвитку країни як сучасної соціальної європейської держави. Важливим стратегічним чинником розвитку соціальної політики держави має стати також переорієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій сім'ям, жінкам, дітям і молоді, а також нормалізація й поліпшення демографічної ситуації, насамперед зниження смертності населення, особливо дитячої.

До переліку пріоритетів соціальної політики в сучасній Україні доцільно зарахувати:

– по-перше, у сфері зайнятості: структурну перебудову економіки в інтересах України та її населення; підвищення економічної активності; забезпечення ефективної, продуктивної, повної зайнятості працездатного й такого, що бажає працювати, населення; створення сучасних виробництв і робочих місць за рівнем продуктивності праці та культури організації; захист трудових прав та інтересів працівників за допомогою колективних переговорів, укладення угод і колективних договорів; сприяння суспільно корисному підприємництву;

– по-друге, у сфері політики доходів: створення ефективної системи оплати праці, що забезпечує відтворення робочої сили; встановлення мінімальної заробітної плати на рівні прожиткового мінімуму; нормалізація на принципах соціальної справедливості політики доходів та податкової політики;

– по-третє, у сфері соціального захисту населення: створення багатопрофільної системи захисту населення від соціальних ризиків, визначення їх кола, форм і видів соціального захисту; соціальний захист дітей, сім'ї, працездатного населення, непрацездатних громадян;

– по-четверте, у сфері охорони здоров'я населення: збереження й поліпшення здоров'я нації та її генетики; персоніфікація страхового й нестрахового фінансування служб охорони здоров'я; підвищення професійного рівня і культури медичного обслуговування населення; демонополізація лікувально-профілактичної мережі; формування активної мотивації громадян до здорового способу життя; розробка й реалізація державних стандартів медичного обслуговування і здоров'я населення;

Механізми державного управління

– по-п'яте, сфера охорони довкілля: створення умов раціонального природокористування з мінімізацією шкоди середовищу від діяльності людини; екологічна реабілітація;

– по-шосте, у сфері формування соціально-культурного середовища: культивування в суспільстві творчих цінностей (справедливість, моральність у праці, в побуті, взаємодопомога); підвищення цивілізованості соціального облаштування адміністративно-територіальних місць проживання людей; підвищення ролі та якості загальної й професійної освіти; збереження мови і культури; соціальна інтеграція у сфері культури й освіти;

– по-сьоме, у сфері галузевого розвитку соціального обслуговування: розвиток комплексу галузей соціального обслуговування населення як складової частини виробничо-галузевої бази національної моделі споживання; оздоровлення соціальної структури шляхом державної та суспільної підтримки нових творчих класів і соціальних груп.

Для досягнення основних цілей соціальної політики держави на загальнодержавному і регіональному рівнях виконавчої влади маємо виконати певні заходи у відповідних напрямках, а саме:

– відновлення ролі доходів трудової діяльності як основного джерела грошових доходів населення і найважливішого стимулу розвитку виробництва та підвищення трудової активності працівників;

– забезпечення справедливого розподілу доходів на основі вдосконалення системи індивідуального оподаткування доходів і власності громадян;

– стимулювання використання доходів від трудової та підприємницької діяльності, доходів від власності для інвестування і кредитування соціально значущих програм;

– посилення адресності соціальної підтримки громадян;

– підвищення ролі соціального страхування як механізму захисту громадян за втрати заробітку в разі безробіття, хвороби, інших соціальних і професійних ризиків;

– забезпечення стабільного фінансування соціальної сфери та соціальних програм.

Безсумнівно, корінні зміни в соціальній політиці держави – на національному та регіональному рівнях – мають спиратися на відповідну правову базу. За двадцятирічну історію незалежності в Україні було прийнято понад сто законів, які встановлюють і регулюють відносини, пов'язані з питаннями соціальної політики. Систему соціального законодавства України становлять: Конституція України, Концепція соціального забезпечення населення України від 21 грудня 1993 р., Основи законодавства України “Про загальнообов’язкове соціальне страхування” від 14 січня 1998 р., закони України: “Про пенсійне забезпечення” від 5 листопада 1991 р., “Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького, рядового складу органів внутрішніх справ” від 9 квітня 1992 р., “Про статус ветеранів війни, гарантії їхнього соціального захисту” від 22 жовтня 1992 р., “Про основні принципи соціального захисту ветеранів праці та інших громадян літнього віку в Україні” від 16 грудня 1993 р., “Про державну допомогу сім’ям з дітьми” від 21 листопада 1992 р., “Про статус і соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 19 грудня 1996 р., “Про страхування” від 7 березня 1996 р., “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, що спричинили втрату працездатності” від 23 вересня 1999 р., “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” від 2 березня 2000 р., “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” від 5 жовтня 2000 р., “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності і витратами, обумовленими народженням і похованням”, “Про соціальний захист дітей війни” від 18 листопада 2004 р. тощо.

Певною мірою значна кількість законів зумовлена необхідністю вироблення власної політики держави у сфері соціальних відносин. При цьому таку політику має бути зорієнтовано

на сучасний стан розвитку соціально-економічного становища держави. До того ж брак цілісної науково обґрунтованої концепції соціальної політики держави став причиною зростання кількості нормативно-правових актів, предметом правового регулювання яких іноді є одні й ті ж питання. Проте через певні проблеми з якістю підготовки соціальних законопроектів виникає потреба внесення численних змін до відповідних законів.

Політична нестабільність у державі зазвичай призводить не тільки до позачергових виборів, але й до прийняття популістських, так званих передвиборних, законів соціального спрямування, внаслідок чого створюється прецедент економічно необґрунтованого розширення юридичних гарантій соціального забезпечення [2]. Отже, прийняття значної кількості соціальних законів не завжди стає передумовою повноцінного захисту соціальних прав і гарантій громадян у державі, натомість може лише ускладнювати процедуру їх реалізації.

Доцільно було б прийняти закон, який би визначав базові системні принципи соціальної політики, зміст і механізми формування й реалізації соціальної політики на загальнодержавному та регіональному рівнях. Таким законодавчим актом міг би стати Закон “Про основи соціальної політики”. Важливо також прийняти Закон “Про державні соціальні стандарти”, які слід узгалянити з метою регулювання.

Пріоритетність завдань формування людського капіталу, який стає визначальним чинником розвитку й найціннішим економічним ресурсом постіндустріального суспільства, зумовлює підвищення пріоритетності місця прав і свобод людини в системі ціннісних орієнтацій громадянського суспільства. Умови його формування, нагромадження й ефективного використання прямо залежать як від економічного, так і не меншою мірою – від соціального добробуту суспільства, тому соціальне партнерство в найширшому розумінні узгодженої взаємодії соціальних інституцій стає необхідною умовою соціально-економічного прогресу. Такі нагальні українські проблеми, як корупційність, непосильний податковий, адміністративний і кримінальний тиск, порушення законів, примусовий переділ власності тощо викликають у багатьох людей сумніви щодо адекватності соціального партнерства як способу розв’язання цих складних проблем. Однак ця обставина не зменшує, а, навпаки, збільшує значення соціального партнерства для України. У нашій країні соціальне партнерство – це, в повному значенні, інструмент подолання системної кризи, зокрема шлях досягнення розумного компромісу між працею і капіталом [3]. У такому разі прийняття Закону “Про соціальне партнерство” може стимулювати розвиток соціального партнерства суб’єктів соціальної політики на основі соціального діалогу й відповідальності.

Зараз необхідне створення системи взаємопов’язаних документів, що забезпечує чітко сформульовану державну Концепцію соціального розвитку України на середньо й довгострокову перспективу, Програм соціальних реформ України.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Соціальна політика – це система заходів, які здійснює держава, громадські організації, місцеве самоврядування та підприємства з широкого кола питань, пов’язаних із громадським благополуччям, а також сам процес прийняття рішень. Пріоритети соціальної політики в сучасній Україні формуються у сферах зайнятості, політики доходів, соціального захисту населення, охорони здоров’я, охорони довкілля, формування соціально-культурного середовища, галузевого розвитку соціального обслуговування.

Стратегічними цілями соціальної політики мають стати: досягнення реального й значного поліпшення матеріального становища та умов життя громадян; забезпечення ефективної зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; гарантія конституційних прав громадян у сфері праці, соціального захисту населення, освіти, охорони здоров’я, культури, забезпечення житлом; переорієнтація соціальної політики на сім’ю, забезпечення прав і соціальних гарантій сім’ям, жінкам, дітям та молоді; нормалізація й поліпшення демографічної ситуації, зниження смертності населення.

Механізми державного управління

Прийняття значної кількості нормативно-правових актів у сфері соціальних відносин, що не завжди стає передумовою повноцінного захисту соціальних прав і гарантій громадян у державі (й навіть ускладнює процедуру їх реалізації), зумовлено такими чинниками: необхідність вироблення власної політики держави у сфері соціальних відносин, яка була б зорієнтована на сучасний стан розвитку економіки держави; відсутність цілісної науково обґрунтованої концепції соціальної політики держави; низька якість підготовки соціальних законопроектів; політична нестабільність у державі; прийняття низки популістських перед-виборних законів соціально орієнтованого спрямування; створення прецеденту економічно необґрунтованого розширення юридичних гарантій соціального забезпечення.

На загальнодержавному рівні необхідний основний Закон “Про основи соціальної політики”, закони “Про державні соціальні стандарти”, “Про соціальне партнерство”; потрібна система взаємопов’язаних документів, що забезпечує чітко сформульовану державну Концепцію соціального розвитку України на середньо- й довгострокову перспективу, програм соціальних реформ України.

Список використаних джерел:

1. Social Policy / Ed. by J. Baldock, N. Manning, S. Miller, S. Vickerstaff. – New York : Oxford University Press, 1999. – P. 21.
2. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини / Грішнова О. А. – К. : Наукова думка, 2010. – 342 с.
3. Карпенко В. Я. Основи соціального законодавства України / В. Я. Карпенко // Управління проектами та розвиток виробництва : зб. наук. пр. – Луганськ : Східноукраїнський державний університет, 2004. – № 2 (10). – С. 48–55.